

ise jeoloji, inşâat-ı umûmiyye, köprüler ve i'mâlât-ı nâfia muallimliğinde bulunmuştur.

Başlangıçta Hendese-i Mülkiyye yedi yıl olarak planlandı. İlk üç yıl idâdî, geri kalan dört yıl ise mühendislik sınıfları idi. Ancak 1888'deki ilk mezunlar dört yıl yerine beş yıllık bir mühendislik eğitiminden geçtikleri gibi daha sonraki yıllarda da mühendislik öğretimi beş yıl, 1887'den sonra yedi yıl oldu. 1888'deki ilk mezunlar on üç kişiydi. 1889'da ise yirmi beş öğrenci mezun oldu. Sonraları eğitim Alman sistemine daha yakın bir şekilde devam etti.

Mektebin yedi yıllık ders programı Avrupa'daki emsallerinin aynıydı. Bu okulda cebir, logaritma, geometri, coğrafya, Fransızca, trigonometri, analitik geometri, tasarı geometri, kimya, fizik, entegral ve diferansiyel hesap, jeoloji ve madenler, arazi ölçümü, topografya, makine, yapı işletmesi, yollar, demiryolları, sulama, su getirme, deniz ulaşımı, su makineleri, köprüler, mimari, limanlar, ekonomi, keşif hazırlanması, telgraf, elektrik, tüneller ve çeşitli projelerin hazırlanması gibi inşaat mühendisliğinin alanına giren bütün dersler okutuluyordu.

Hendese-i Mülkiyye Mektebi'nden mezun olanların hepsi devlette hizmet görüyordu. Serbest mühendislik yapmak mümkün değildi. Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerine dağılan bu mühendisler bilhassa yol ve köprü inşaatında çalıştılar. Birçok yeni yol ve köprü yapıldı. Devletin malî gücünün zayıf olmasına rağmen eldeki imkânlara göre çok önemli işler başarıldı. 1900 yılında II. Abdülhamid, matematikçi Maliye Nâzırı Vidinli Tefvîk Paşa, Bahriye Nâzırı Hasan Hüsnü Paşa, Ticaret ve Nâfia Nâzırı Zihni Paşa, Mâbeyn-i Hümâyûn ikinci kâtibi İzzet Paşa'nın bulunduğu özel bir komisyon kurarak Hicaz demiryolunun yapılmasına karar verdi. Şam'da Suriye valisinin başkanlığında asker ve sivillerden oluşan ikinci bir komisyon teşkil edildi. Malî işleri Ziraat Bankası memurları idare ediyordu. Masraflar devlet bütçesinden karşılanamadığı için maaşlardan % 1 kesilerek ve yangın yardımı toplanarak, harçlar ve halktan toplanan paralarla inşaat finanse ediliyordu. Bütün komisyonlar ve idareciler hiçbir ücret almadan çalışıyorlardı. Ziraat Bankası da ayrıca malî yardımda bulunuyordu.

1906 yılında Hicaz demiryolunun büyük bir bölümü tamamlandı. Hendese-i Mülkiyye'nin 1896 mezunlarından Muh-

tar Bey ve diğer Türk mühendisler demiryolunun işletilmesini sağladılar. Nihayet 1908 yılında demiryolu Medine'ye ulaştı. Çalışanların çoğuna para verilmemesine rağmen Hicaz demiryoluna 3.066.167 altın lira sarfedildi. Hendese-i Mülkiyye mezunları, Osmanlı Devleti'nin bu güç devresinde daha birçok işte de çalıştılar ve hizmetlerde bulundular. 1909'da Hendese-i Mülkiyye askerî idareden alınıp Nâfia Nezâreti'ne bağlandı ve Mühendis Mekteb-i Âlîsi adını aldı.

BİBLİYOGRAFYA :

Türkiye Maarif Tarihi, III-IV, 1151-1157; Kâzım Çeçen, *İstanbul Teknik Üniversitesinin Kısa Tarihçesi*, İstanbul 1990, s. 33-35; Kemal Beydilli, "İlk Mühendislerimizden Seyyid Mustafa ve Nizâm-ı Cedîd'e Dair Risalesi", *TED*, XIII (1987), s. 394-395; Pakalın, I, 801.



KÂZIM ÇEÇEN

HENDESEHÂNE-i BAHRÎ

(bk. BAHRÎYE MEKTEBİ;
MÜHENDİSHÂNE-i BAHRÎ-i HÜMÂYUN).

HENDESÎ (هندسی)

Tezhip ve süsleme sanatının
ana motiflerinden biri
(bk. TEZHİP; TEZVİNAT).

HEPER, Sadettin
(1899-1980)

Bestekâr ve kudümzenbaşı.

10 Mayıs 1899'da İstanbul'un Eyüp semtinde doğdu. Babası Eyüp Sultan Camii kayyumbaşısı Hâlid Efendi, annesi Zehrâ Hanım'dır. Rüşdiye öğrenimini tamamladıktan sonra devrin tanınmış üstatlarından mûsiki dersleri almaya baş-



Hendese-i
Mülkiyye
Mektebi'nin
r. 1305 (1889)
yılı mezunları

ladı. Komşuları Zekâizâde Hâfız Ahmed Efendi'den (İrsoy) Mevlevî âyinleri de dahil olmak üzere dinî ve din dışı formlarda 1000'in üzerinde eser meşketti. Galata Mevlevîhânesi neyzenbaşı ve hattat Mehmed Emin Efendi'den (Yazıcı) Hamparsum notasını, on yıl kadar derslerine devam ettiği Rauf Yektâ Bey'den Batı notasını, Galata ve Bahâriye mevlevîhâneleri neyzenbaşı Hakkı Dede'den ney üflemeyi öğrendi. Ayrıca bestekâr ve mutasavvıf Ahmet Avni Bey'in (Konuk) mûsiki sohbetlerine de devam ederek kendisini yetiştirdi. Bu arada hıfzını tamamladı. Bir süre Eyüp Sultan Camii'nde imamlık yaptı. 1923 yılında Müzeyyen Hanım'la evlendi. 1932'de Eyüp'ten Kızıtoprak'a taşındı.

Çeşitli kademelerinde görev yaptığı Maliye Vekâleti'nden 1940'ların sonunda emekliye ayrılan Sadettin Heper, bir süre sonra İstanbul Radyosu'nda sözleşmeli olarak çalışmaya başladı. On yıl kadar çalıştığı bu kurumda Hamparsum notasıyla yazılmış koleksiyonların Batı notasına çevrilme çalışmalarına katılmak suretiyle Türk mûsikisi repertuarının tesbitinde büyük katkılarda bulundu. Aynı kurumda 1967-1968 yıllarında repertuar



Sadettin
Heper
(Nurettin
Heper
arşivi)

kurulu üyesi ve müşavir olarak görev yaptı. Tarihî Türk Müsikisi Eserlerini Tasnif ve Tesbit Heyeti üyesi olarak uzun yıllar çalıştığı İstanbul Belediye Konservatuarı'ndaki görevinden 1970'te ayrıldı. 1976'da öğretime başlayan İstanbul Türk Müsikisi Devlet Konservatuarı'ndaki öğretim üyeliği görevini vefatına kadar sürdürdü. 11 Mayıs 1980'de otuz yıldan beri ikamet ettiği Kuzguncuk'taki evinde vefat etti. Ertesi gün Eyüp Sultan Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Eyüp'teki aile mezarlığına defnedildi.

Mevlevî müsikisinin son devirdeki önemli birkaç simasından biri olan Sadettin Heper ayrıca bestelediği eserler, yetiştirdiği talebeler ve bu konudaki teklifleriyle tanınmıştır. Hemen her fırsatta bestekâr olmadığını söylemesine rağmen Mevlevî âyini, ilâhi, peşrev, beste, semâi ve şarkı formlarındaki eserleri onun bestekârlık kudretini açıkça ortaya koymaktadır. Bend-i bûselik adlı birleşik bir makam terkip eden ve bestekârlıkta klasik üslûbu benimseyen Heper'in eserlerinde Zekâi Dede tavrı sezilir. Besteleri arasında hisar-bûselik âyini ile güftesi Şeyh Abdülbaki Efendi'ye (Baykara) ait "Sevelim

Hazret-i Mevlânâ'yı" mısraıyla başlayan müstear ilâhisi çok tanınmıştır.

Sadettin Heper, 1954'ten beri Konya'da yapılagelen Mevlânâ'yı anma ve semâ törenlerini kudümzenbaşı olarak uzun yıllar yönetmiş, ayrıca yurt içi ve yurt dışında birçok dinî ve klasik müsiği topluluğunda aynı görevi icra etmiştir. Diğer taraftan çeşitli yayın organlarında neşredilen yazı ve araştırmalarıyla Türk müsikisine hizmetini sürdürmüştür. 1962-1963 yıllarında *Milliyet*, 1971-1972 yıllarında *Tercüman* gazetesinde, *Musiki Mecmuası* ile *Musiki ve Nota* adlı mecmuada müsiği tarihi, nazariyatı ve müsiği meseleleriyle ilgili makaleler yazmıştır. Konya Turizm Derneği tarafından belirli aralıklarla yayımlanan *Mevlânâ Güldesesi* adlı eserlerin bazılarında Mevlevî müsikisine dair makalelerin yanı sıra yine aynı derneğin teşebbüsüyle kırk üç adet Mevlevî âyininin notasını güfteleriyle birlikte *Mevlevî Âyinleri* adıyla neşretmiştir (Konya 1974). Son derece mütevazı kişiliğiyle tanınan Sadettin Heper talebelerine, müsiğiyle uğraşanların ulvî duygularla donanmış kimseler olması gerektiğini, müsinin iyi ile kötü arasında çok

Sadettin Heper'in gençlik yıllarına ait bir fotoğrafı (Nurettin Heper arşivi)



hassas bir nokta oluşturacak nazik bir konumu olduğunu söylerdi. Yetiştirdiği talebeler arasında Kâni Karaca özellikle zikredilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 464-466; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, II, 125; Kıp, *TSM Sözlü Eserler*, s. 181, 273, 332; Orhan Nasuhioğlu, "Türk Musikisinin Büyük Kaybı: Sadeddin Heper", *MM*, sy. 369 (1980), s. 22-25; Saadet Gültaş, "Sadeddin Heper ile Mülakat", *Kök Dergisi*, sy. 10, İstanbul 1981, s. 18-19; sy. 11 (1981), s. 18-20, 32; sy. 1 (1982), s. 26-28; Vural Sözer, *Mûzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1969, s. 176-177; Öztuna, *BTMA*, I, 340-341.



NURİ ÖZCAN

HERAKLEİOS

Bizans imparatoru
(610-641).

575'te doğdu. Kartaca Valisi (eksarkhos) Herakleios'un oğludur; babasıyla aynı adı taşır. İmparator Phokas'ın (602-610) tedhiş rejimine karşı ayaklanan Herakleios, Mısır eyaleti de kendisine katılınca oğlu Herakleios'u Kuzey Afrika birliklerinden oluşan bir filonun başında İstanbul üzerine gönderdi. 3 Ekim 610'da İstanbul'a ulaşan Herakleios, patrik Sergios ve Yeşiller Partisi'nin desteğiyle halk tarafından sevinç gösterileriyle karşılandı ve kurtarıcı olarak selâmlandı. İki gün sonra da patriğin elinden imparatorluk tacını giyerek Bizans tahtına çıktı. Phokas idam edildi. Hipodrom'da bulunan heykeli yıkılıp hatırası lanetlendi.

Herakleios idareyi ele aldığı sırada devlet ekonomik açıdan çökmüştü; hazine bomboştu. Para olmadığı için ücretli asker toplamaya dayanan ordu sistemi de işlemedi. Batıda Slavlar ve Avarlar devletin Balkan eyaletlerine girmişler, her tarafı yağmıyorlardı. Sâsânîler, Anadolu içlerine kadar uzanan akınlarla

Müstear İlâhi Dîvân *Zekâi Dede'nin İlâhisi*
Beste: Sadeddin Heper

Sadettin Heper'in bestelediği bir ilâhinin kendi el yazısı ile notası